

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВІННИЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT)

Кафедра права

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення вченої ради
29.04.2024
протокол № 05, п. 7

ВВЕДЕНО В ДІЮ
Наказ від 29.04.2024 № 68

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО/
CONSTITUTIONAL LAW**

РОБОЧА ПРОГРАМА

Ступінь вищої освіти	«бакалавр» /	bachelor
Галузь знань	08 «Право» /	Law
Спеціальність	081 «Право» /	Law
Освітня програма	08 «Право» /	Law

Розробники: Гринюк Роман, доктор юридичний наук, професор,
Костюк Наталія, кандидат юридичних наук, доцент

Гарант освітньої програми – Костюк Наталія, кандидат юридичних наук,
доцент

Обговорено та схвалено:
на засіданні кафедри права 15.04.2024, протокол № 04;
на засіданні вченої ради факультету економіки, менеджменту та права
16.04.2024, протокол № 04.

Рецензенти:

Бахновська Ірина- кандидат юридичних наук, доцент
Жанна Грушко- адвокат, керівник Адвокатського центру
Жанни Грушко

Редактор: Фатеева Т.
Комп'ютерна верстка: Шуляк Н.

Підп. до друку 30.08.2024 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний
Друк ксероксний. Ум. друк. арк. 1,80.
Обл.-вид. арк. 1,61. Тираж 2. Зам. № 283.

Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕУ
21000, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 25

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Метою освітнього компоненту «Конституційне право України» є ґрунтовне оволодіння здобувачами вищої освіти основними досягненнями сучасної правової думки у сфері конституційного права; формування та розвиток у здобувачів вищої освіти практичних навичок самостійної творчої роботи в процесі закріплення теоретичних знань, що опановуються ними в ході вивчення даного курсу; закріплення навичок самостійного вивчення і аналізу конституційного законодавства та правозастосовної практики.

Предметом правового регулювання конституційного права України є конституційні правовідносини, які визначають умови формування громадянського суспільства і розбудови правової держави, удосконалення правової системи України, внесення змін до Основного Закону, а також спонукають громадян до піднесення рівня власної правової культури та правової свідомості, вивчення цієї галузі права є невід'ємною частиною професійної підготовки майбутніх юристів будь-якої спеціалізації.

В загальній системі освітніх компонентів, що вивчаються здобувачами вищої освіти-правознавцями, освітній компонент «Конституційне право» займає виключно важливе значення, адже, де б не працював випускник ЗВО юридичного профілю, йому завжди стануть у нагоді глибокі юридичні знання про правові норми, що регламентують державний лад України, порядок обіймання вищих державних посад та функціонування владних державних інституцій в Україні, підстави і порядок отримання та припинення громадянства України тощо. Крім цього, сьогодні вимагає наявності ґрунтовних знань у сфері конституційного права України у здобувачів вищої освіти, що планують працювати на посадах в судах, органах виконавчої влади, в тому числі, правоохоронних структурах, а також органах місцевого самоврядування.

Робоча програма курсу «Конституційне право» передбачає вивчення фундаментальних положень, принципів та понять конституційного права України, а також змісту основних конституційно-правових норм. В даному навчальному курсі детально розглядаються суб'єкти конституційного права, їх правовий статус та повноваження; правові основи державного устрою України; правова регламентація виборів та референдумів як форм реалізації народовладдя; правовий статус суду та правоохоронних органів; конституційні засади функціонування місцевого самоврядування.

Робоча програма передбачає міждисциплінарні зв'язки, висвітлення особливостей окремих підгалузей та інститутів конституційного законодавства, передбачених низкою нормативно-правових актів.

Вказаний освітній компонент призначений сформувати у здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» відповідно до освітньої програми «Право» наступні компетентності:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності

Загальні компетентності:

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності..

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК9. Здатність використовувати бази даних органів юстиції та інформаційні технології необхідні під час здійснення юридичної діяльності.

СК10. Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

Програмні результати навчання здобувачів з навчальної дисципліни «Конституційне право»:

РН 2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

РН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН 12. Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

РН 15. Вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.

РН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

Міждисциплінарні зв'язки: робоча програма упорядкована відповідно до анотації освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів, базується на вивченні таких обов'язкових освітніх компонентів, як «Теорія держави і права», «Історія держави і права».

Критерії оцінювання результатів навчання

Критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання освітнього компоненту. Мінімальний пороговий рівень оцінки варто визначати за допомогою якісних критеріїв і трансформувати його в мінімальну позитивну оцінку використовуваної числової (рейтингової) шкали.

Рівні компетентності	За шкалою ДТЕУ	Критерії оцінювання
1	2	3
Високий (дослідницький)	90-100	Має обґрунтовані та всебічні знання з дисципліни, вміє узагальнювати та систематизувати набуті знання; самостійно знаходить джерела інформації та працює з ними; проводить власні дослідження, може використовувати набуті знання та вміння при розв'язанні задач.
Достатній (частково-пошуковий)	82-89	Володіє навчальним матеріалом, вміє зіставляти та узагальнювати, виявляє творчий інтерес до предмету, виконує завдання з повним поясненням та обґрунтуванням, але допускає незначні помилки; може усвідомити нові для нього факти, ідеї.
	75-81	Володіє визначеним програмою навчальним матеріалом; розв'язує завдання, передбачені програмою, з частковим поясненням.
	69-74	Володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні; може самостійно розв'язати та пояснити розв'язання завдання.

Елементарний (репродуктивний)	60-68	Ознайомлений з навчальним матеріалом, відтворює його на репродуктивному рівні; виконує елементарні завдання за зразком або відомим алгоритмом.
Низький (фрагментарний)	35-59	Ознайомлений та відтворює навчальний матеріал на рівні окремих фактів та фрагментів матеріалу; під керівництвом викладача виконує елементарні завдання.
	1-34	Ознайомлений з навчальним матеріалом на рівні розпізнавання та відтворення окремих фактів.

Для очної (денна, вечірня) форми навчання поточна робота оцінюється в 100 балів, підсумковий контроль (екзамен) оцінюється в 100 балів.

До екзамену допускаються всі здобувачі вищої освіти, які набрали за результатами поточної роботи протягом семестру 60 балів.

Результат підсумкового контролю (екзамен) з освітнього компоненту для здобувачів очної форми навчання визначається як середньоарифметична сума балів поточної роботи та екзамену.

Кращим здобувачам, які повністю виконали програму з освітнього компоненту, виявили активність в науково-дослідній роботі за відповідною тематикою, стали призерами студентських олімпіад, виступали на конференціях та за результатами поточної роботи набрали 90 і більше балів, науково-педагогічний працівник має право виставити результат екзамену без опитування (при усному екзамені) чи виконання екзаменаційного завдання (при письмовому екзамені).

Результат підсумкового контролю (екзамен) з освітнього компоненту для здобувачів заочної форми навчання оцінюється в 100 балів, відповідно до Положення про організацію освітнього процесу від 07.02.2022 № 38 (зі змінами).

Здобувач вищої освіти, який не погоджується з оцінкою, отриманою під час підсумкового контролю, має право звернутися із проханням перегляду оцінки, одержаної на екзамені, відповідно до Положення про апеляцію результатів підсумкового контролю знань студентів від 07.02.2022 № 32.

Обсяг освітнього компоненту в кредитах та його розподіл

Теми	Кількість годин				Форми контролю	Бальна оцінка
	Усього год./кредитів	З них				
		лекції	практичні заняття	самостійна робота здобувачів		
Тема 1. Загальна теорія конституційного права України	11	2	4	5	В,УД, П, РПЗ, Д	6
Тема 2. Конституція України – Основний Закон держави	11	2	4	5	В,УД, П, РПЗ, Т	6
Тема 3. Генеза українського конституціоналізму та його сучасний стан	9	2	2	5	В,УД, П, РПЗ, Т, РЗ	6
Тема 4. Загальні засади конституційного ладу України	11	2	4	5	В,УД, П, РПЗ, Т, РЗ	6
Тема 5. Територіальний устрій України	11	2	4	5	В,УД, П, РПЗ, РЗ	6
Тема 6. Правовий статус людини і громадянина в Україні	13	4	4	5	В,УД, П, РПЗ,Т, РЗ	6
Тема 7. Форми безпосередньої демократії	13	4	4	5	В, УД, П, РПЗ, РМГ, РЗ	6
Тема 8. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні	9	2	2	5	В,УД, П, РПЗ, Т,РЗ, Д	6
Тема 9. Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні	11	2	4	5	В,УД, П, РПЗ, Т, РЗ, Д	6
Тема 10. Правовий статус Президента України	11	2	4	5	В,УД, П, РПЗ, РЗ	6
Тема 11. Виконавча влада в Україні	11	2	4	5	В,УД, П, РПЗ	6
Тема 12. Місцеве самоврядування в Україні	13	4	4	5	В,УД, П, РПЗ	6
Тема 13. Судова влада та прокуратура в Україні	11	2	4	5	В,УД, П, РПЗ	6
Тема 14. Правовий статус Конституційного Суду України	11	2	4	5	В, УД, П, РПЗ	6
	24			24	ІЗ	16
Разом	180/6	34	52	94		100
Підсумковий контроль					Екзамен письмовий	

Перелік умовних позначень форм контролю та оцінка їх у балах:

В – відповідь на практичних заняттях – 2

РПЗ – розв’язання практичних завдань – 2

УД – участь у дискусії – 1

Т – тестування – 2

РЗ – розв’язування задач – 2

РМГ – робота в малих групах – 3

Д – доповідь – 2

П – презентація – 2 .

ІЗ – індивідуальне завдання – 16 балів (творчий проєкт / участь у наукових заходах).

II ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

Тема 1. Загальна теорія конституційного права України

Конституційне право – фундаментальна галузь права (поняття, принципи та предмет правового регулювання). Конституційне право як галузь права, галузь законодавства, наука та навчальна дисципліна. Місце і роль конституційного права в правовій системі України. Методи конституційно-правового регулювання. Основні суб'єкти конституційного права України. Система конституційного права України. Види, структура та особливості конституційно-правових норм. Джерела конституційного права України. Поняття, зміст та види конституційно-правових відносин. Конституційно-правова відповідальність: поняття, особливості та види. Колізії в конституційному праві.

Тема 2. Конституція України – Основний Закон держави

Поняття, ознаки, структура конституцій. Види та способи прийняття конституцій. Структура чинної Конституції України. Принципи Конституції України. Завдання та функції Основного Закону. Підстави та порядок внесення змін до Конституції України. Повноваження Конституційного Суду України у процедурі зміни Конституції України. Особливості внесення змін до окремих розділів Основного Закону. Випадки заборони внесення змін до Конституції України. Правова охорона Конституції України.

Тема 3. Генеза українського конституціоналізму та його сучасний стан

Ідеї конституціоналізму в Україні до прийняття Конституції Пилипа Орлика. Основні положення Конституції Пилипа Орлика. Ключові ідеї конституційного проекту Михайла Драгоманова. Конституційно-правова характеристика Універсалів Центральної ради. Основні положення Конституції Української Народної Республіки 1918 року. Загальна характеристика Конституційних актів Гетьманату. Конституційний процес в період Директорії. Особливості конституційного процесу на території Західноукраїнської Народної Республіки. Загальна характеристика «радянських» конституцій. Конституційно-правова характеристика Декларації про державний суверенітет України та Акта про проголошення незалежності України. Основні етапи конституційного процесу після здобуття незалежності України до прийняття Конституції України 28 червня 1996 року. Спроби реформування Конституції України 1996 року. Всеукраїнський референдум (16 квітня 2000 року), його правові наслідки. Внесення змін до Конституції України Законом України від 08 грудня 2004 року. Скасування конституційної реформи 2004 р. Поновлення дії Конституції України в декларації від 2004 року. Проблеми реалізації конституційних нововведень. Визначення нової конституційної стратегії. Сучасні проекти конституційних змін (2014-2021 рр.) . Зелена книга конституційної реформи в Україні.

Тема 4. Загальні засади конституційного ладу України

Поняття та основні засади конституційного ладу України. Характеристика основних елементів конституційного ладу: державного суверенітету, правового статусу особи, верховенства права, народовладдя, політичного плюралізму, загальних принципів діяльності механізму держави та принципів соціальної держави, економічної свободи і багатоманітності, стійкості конституційного ладу. Україна – суверенна, незалежна, демократична, соціальна та правова держава. Форма держави України (форма державного правління, форма державного устрою та політичний режим). Конституційно-правова регламентація державної та мов національних меншин. Конституційні основи економічної, політичної та ідеологічної багатоманітності. Конституційні засади національної безпеки та зовнішньоекономічної діяльності. Державні символи.

Тема 5. Територіальний устрій України

Поняття та склад територіального устрою України. Види державного устрою (унітарні держави, федерація та конфедерація). Основні принципи територіального устрою України. Система адміністративно-територіального устрою України. Особливий правовий статус окремих територій. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим.

Тема 6. Правовий статус людини і громадянина в Україні

Поняття і принципи правового статусу особи. Поняття та види прав і свобод людини. Поняття та складові принципи рівноправності громадян. Загальна характеристика інституту громадянства в Україні. Особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства та біженців в Україні. Природні (особисті) права людини. Політичні права і свободи громадян. Соціально-економічні права громадян. Культурні (духовні) права людини. Характеристика конституційних обов'язків громадян. Механізм реалізації, гарантії та захист прав і свобод людини і громадянина. Обмеження конституційних прав.

Тема 7. Форми безпосередньої демократії

Поняття, зміст та види виборів. Принципи виборчого права України. Характеристика виборчих систем світу. Концептуальні засади виборчої системи України. Правовий статус Центральної виборчої комісії та порядок формування окружних і дільничних комісій. Правові засади функціонування Державного реєстру виборців. Порядок проведення виборів народних депутатів України. Порядок проведення виборів Президента України. Порядок проведення місцевих виборів. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів депутатів. Поняття та види референдумів. Порядок проведення референдумів. Відповідальність за порушення законодавства про вибори та референдуми.

Тема 8. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні

Державна влада як інститут конституційного права. Загальні засади організації і здійснення державної влади (ст. 5-6, 17-19 Конституції України). Поняття, система і види органів державної влади. Система органів державної влади в Україні. Конституційний принцип поділу влади та його реалізація за Конституцією України. Правові позиції Конституційного Суду України щодо організації і здійснення державної влади.

Тема 9. Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні

Загальна теорія парламентаризму. Місце парламентів у системі вищих органів державної влади. Конституційно-правовий статус парламенту України – Верховної Ради України. Конституційний склад і структура Верховної Ради України. Правовий статус народного депутата України. Зміст основних функцій та повноважень Верховної Ради України. Організація та порядок роботи Верховної Ради України (регламент Верховної Ради України). Органи та посадові особи Верховної Ради України. Законодавчий процес та інші парламентські процедури. Правові акти Верховної Ради України.

Тема 10. Правовий статус Президента України

Загальна характеристика конституційного інституту президента. Становлення інституту президента в Україні. Порядок обрання Президента України. Функції і повноваження Президента України. Повноваження, які Президент України здійснює самостійно. Повноваження, які Президент України здійснює за згодою Верховної Ради України. Підстави дострокового припинення повноважень Президента України. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки та оборони України. Правовий статус допоміжних, консультативних та інших органів і служб при Президентові України.

Тема 11. Виконавча влада в Україні

Поняття виконавчої влади та система її органів. Правовий статус та порядок формування Кабінету Міністрів України. Правовий статус міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Характеристика центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом. Правовий статус та порядок формування місцевих органів виконавчої влади. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій. Військові та військово-цивільні адміністрації: порядок створення та правовий статус.

Тема 12. Місцеве самоврядування в Україні

Поняття місцевого самоврядування. Принципи та система місцевого самоврядування в Україні. Організаційно-правові основи місцевого самоврядування. Система органів місцевого самоврядування та їх правовий статус. Фінансово-матеріальні засади місцевого самоврядування. Гарантії місцевого самоврядування в Україні. Децентралізація влади та сучасні тенденції розвитку місцевого самоврядування.

Тема 13. Судова влада та прокуратура в Україні

Поняття та ознаки правосуддя. Принципи здійснення правосуддя в Україні. Загальна характеристика судової системи України. Система та компетенція судів загальної юрисдикції. Система та повноваження спеціалізованих судів в Україні. Правовий статус суддів. Застосування Конституції України при здійсненні правосуддя. Судовий захист прав та свобод людини і громадянина. Імплементация рішень Європейського суду з прав людини в правове поле України.

Правові засади організації та діяльності органів прокуратури в Україні. Система органів прокуратури України. Повноваження Генерального прокурора України. Загальна характеристика актів прокурорського реагування.

Тема 14. Правовий статус Конституційного Суду України

Поняття конституційного контролю, його форми та види. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції та його місце в системі органів державної влади. Правові засади та принципи функціонування Конституційного Суду України. Порядок формування та склад Конституційного Суду України. Функції та повноваження Конституційного Суду України. Структура та організація діяльності Конституційного Суду України. Звернення до Конституційного суду України: поняття, види та суб'єкти. Конституційна скарга як інститут захисту прав людини. Процесуальні засади діяльності Конституційного Суду України. Рішення та правові позиції Конституційного Суду України. Перегляд рішень Конституційного Суду України.

Структура освітнього компоненту

Результати навчання	Навчальна діяльність	Робочий час (год.)
1	2	3
<p>Знати: поняття, принципи та предмет правового регулювання конституційного права як галузі права; місце конституційного права в системі права України.</p> <p>Розкрити: методи конституційно-правового регулювання; поняття, зміст та види конституційно-правових відносин.</p> <p>Вміти: визначати систему конституційного права України; види суб'єктів конституційних правовідносин; сутність конституційно-правової відповідальності; наводити приклади колізій в конституційному праві України.</p>	<p>Тема 1. Загальна теорія конституційного права України Лекція 1 <i>План лекції</i></p> <p>1. Конституційне право – фундаментальна галузь права (поняття, принципи та предмет правового регулювання). Методи конституційно-правового регулювання.</p> <p>2. Види, структура та особливості конституційно-правових норм.</p> <p>3. Принципи правового регулювання конституційного права. Поняття, зміст та види конституційно-правових відносин.</p> <p>4. Система конституційного права України.</p> <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 1-1, 64-74, 80, 82, 85, 87, 91, 96</i> <i>Додаткові: 98, 99, 100, 102, 105, 108, 110</i> <i>Інтернет-ресурси: 111, 117, 118</i></p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів. Самостійна робота з теми передбачає дослідження наступних понять: «галузь конституційного права», «галузь конституційного законодавства», «наука конституційного права» та «дисципліна «Конституційне право України». Важливим питанням є з'ясування структури конституційних правовідносин, а також визначення сутності конституційно-правової відповідальності.</p>	5
	<p>Практичне заняття 1 <i>План</i></p> <p>1. Структура конституційно-правових відносин.</p> <p>2. Види конституційно-правових відносин.</p> <p>3. Основні суб'єкти конституційного права України.</p>	2

	<p>Практичне заняття 2 План 1. Поняття та види норм конституційного права. 2. Структура та особливості конституційно-правових норм. 3. Джерела конституційного права України. 4. Колізії в конституційному праві.</p>	2
<p>Знати: поняття, юридичні властивості та структуру конституцій, види та способи прийняття конституцій.</p> <p>Розкрити: структуру чинної Конституції України: завдання та функції Основного Закону.</p> <p>Вміти: визначати підстави та порядок внесення змін до Конституції України, повноваження Конституційного Суду України у процедурі зміни Конституції України, особливості внесення змін до окремих розділів Основного Закону та випадки заборони внесення змін до Конституції України, сутність принципу верховенства Конституції.</p> <p>Вирішувати: практичні ситуації та тести з</p>	<p>Тема 2. Конституція України – Основний Закон держави Лекція 2 План лекції 1. Поняття та властивості конституції. 2. Види та способи прийняття конституцій. 3. Функції Основного Закону. Структура конституцій. 4. Загальна характеристика Конституції України. Підстави та порядок внесення змін до Конституції України.</p> <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 1-2, 64-74, 79, 86, 96</i> <i>Додаткові: 98-99, 107</i> <i>Інтернет-ресурси: 111, 112, 115, 117-118</i></p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів. Самостійна робота з теми передбачає використання попередньо набутих знань з курсу теорії права і держави. Ключовими питаннями самостійної роботи студента є з'ясування структури чинної Конституції України. Здобувачу вищої освіти необхідно засвоїти матеріал, який стосується завдань та функцій Основного Закону, порядку внесення змін до Конституції України. Слід звернути увагу на повноваження Конституційного Суду України у процедурі зміни Конституції України, особливості внесення змін до окремих розділів Основного Закону та випадки заборони внесення змін до Конституції України, а також систему охорони норм Конституції.</p>	5
	<p>Практичне заняття 3. План 1. Структура чинної Конституції України, її загальна характеристика. 2. Особливості внесення змін до окремих розділів Основного Закону. 3. Випадки заборони внесення змін до Конституції України.</p>	2

запропонованої теми.	<p>Практичне заняття 4. <i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Правова охорона Конституції України. 2. Реалізація Конституції України. 3. Пряма дія норм Конституції України. 	2
<p>Знати: особливості розвитку вітчизняного конституціоналізму до набуття незалежності і створення держави Україна.</p> <p>Розглянути: загальні положення «радянських» Конституцій. Декларації про державний суверенітет України; Акта про проголошення незалежності України, а також основні етапи конституційного процесу після здобуття незалежності України до прийняття Конституції 1996 року. Особливості Конституційних змін 2004 року.</p> <p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Тема 3. Генеза українського конституціоналізму та його сучасний стан Лекція 3. <i>План лекції</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні положення Конституції Пилипа Орлика. 2. Основні положення Конституції Української Народної Республіки 1918 року. Особливості конституційного процесу на території Західноукраїнської Народної Республіки. 3. Конституційно-правова характеристика Декларації про державний суверенітет України; Акта про проголошення незалежності України. 4. Основні етапи конституційного процесу після здобуття незалежності України до прийняття Конституції 1996 року. 5. Конституційні зміни 2004 року. 6. Сучасні проекти Конституційних змін (2014-2021). <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 1-2, 64-74, 75-78, 89, 93, 95, 97</i> <i>Додаткові: 98, 99</i> <i>Інтернет-ресурси: 111, 112, 117-118</i></p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів. Самостійна робота з теми передбачає засвоєння знань щодо ключових ідей конституційного проекту Михайла Драгоманова; Конституційних актів Гетьманату; Основні положення Конституції УНР, 1918 року. Необхідно звернути увагу на особливості конституційного процесу після прийняття Конституції незалежної України 1996 року.</p>	5

	<p>Практичне заняття 5. <i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Історичні витоки вітчизняного конституціоналізму. 2. Основні етапи конституційного процесу після здобуття незалежності України до прийняття Конституції. 3. Конституція 1996 року і спроби її реформування. 4. Конституційна реформа 2004 року. 5. Сучасні проекти конституційних змін (2014-2021). 	2
<p>Знати: поняття та основні засади конституційного ладу України, основні елементи конституційного ладу: а саме державний суверенітет, правовий статус особи, верховенства права, народовладдя, політичний плюралізм, загальні принципи механізму держави та принципи соціальної держави, економічна свобода і багатоманітність, стійкість конституційного ладу; Україна – суверенна, незалежна, демократична, соціальна та правова держава.</p> <p>Розглянути: форму держави Україна, систему державних органів, конституційно-</p>	<p>Тема 4. Загальні засади конституційного ладу України Лекція 4. <i>План лекції</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та основні засади конституційного ладу України. 2. Характеристика основних елементів конституційного ладу України. 3. Україна як незалежна, суверенна, правова, соціальна і демократична держава. 4. Конституційні засади громадянського суспільства. 5. Конституційні основи національної безпеки та зовнішньо-економічної діяльності. <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 4-5, 9-10, 19, 22, 23-24, 28-29, 31, 46-47, 52, 54, 57, 59, 64-74, 81, 86, 96, 97</i> <i>Додаткові: 98-99, 103</i> <i>Інтернет-ресурси: 111, 112, 117-118</i></p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів. Самостійна робота з теми передбачає вивчення поняття державного суверенітету, правового статусу особи, верховенства права, народовладдя, політичного плюралізму, загальних принципів діяльності держави, економічної свободи і багатоманітності, стійкості конституційного ладу. Виключно важливим є обґрунтування конституційного положення щодо України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.</p>	5

<p>правову регламентацію мов, конституційні основи економічної, політичної та ідеологічної багатоманітності, національної безпеки та зовнішньоекономічної діяльності.</p>	<p>Практичне заняття 6. <i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та система засад конституційного ладу, порядок його визначення та зміни. 2. Суверенітет України: поняття та характеристика. 3. Характеристика України як правової та соціальної держави. 	2
<p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з цієї теми</p>	<p>Практичне заняття 7. <i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Україна як демократична республіка. 2. Конституційно – правовий статус політичних партій та громадських об'єднань в Україні. 3. Конституційно-правові засади національно-культурної сфери. 4. Правовий статус мов в Україні. 	2
<p>Знати: поняття та принципи територіального устрою України, а також види державного устрою (унітарні держави, федерація та конфедерація).</p> <p>Розглянути: основні ознаки унітарної держави.</p> <p>Охарактеризувати: систему адміністративно-територіального устрою України та особливий правовий статус окремих територій.</p> <p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Тема 5. Територіальний устрій України Лекція 5. <i>План лекції</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та принципи територіального устрою України. 2. Види державного устрою України, їх характеристика. 3. Система адміністративно-територіального устрою України. 4. Правовий статус АРК. <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 1, 7, 11, 18, 61, 64-74, 83-84</i> <i>Додаткові: 98-99</i> <i>Інтернет-ресурси: 111, 112, 117-118</i></p>	2
<p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Самостійна робота здобувачів. Самостійна робота з теми передбачає набуття знань про поняття та структуру територіального устрою України. Перш за все необхідно засвоїти види державного устрою (унітарні держави, федерація та конфедерація). Також ґрунтовно вивчити основні принципи територіального устрою України. При розгляді цієї теми здобувачам слід звернути увагу на систему адміністративно-територіального устрою України та особливий правовий статус окремих територій; зміни, які відбуваються на сучасному етапі.</p>	5

	<p>Практичне заняття 8. План 1. Основні принципи територіального устрою України. 2. Особливий правовий статус окремих територій. 3. Система адміністративно-територіального устрою України.</p>	2
	<p>Практичне заняття 9. План 1. Порядок утворення та зміни статусу адміністративно-територіальних одиниць. 2. Автономія в унітарній державі. 3. Особливості правового статусу АРК.</p>	2
<p>Знати: поняття і принципи правового статусу особи, поняття та види прав і свобод людини, поняття та складові принципу рівноправності громадян; систему захисту прав і свобод людини і громадянина.</p> <p>Охарактеризувати: інститут громадянства в Україні; особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства та біженців в Україні.</p> <p>Розглянути: природні права людини, політичні права і свободи громадян, соціально-економічні права, культурні (духовні) права людини, а</p>	<p>Тема 6. Правовий статус людини і громадянина в Україні Лекція 6. План лекції 1. Поняття і принципи правового статусу особи. 2. Інститут громадянства в Україні. 3. Види основних прав і свобод людини та громадянина. Види конституційних обов'язків. 4. Особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства та біженців в Україні.</p> <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні:</i> 1, 10, 16-25, 26, 29, 42, 63, 64-74, 90, 96-97 <i>Додаткові:</i> 98-99, 106, 109 <i>Інтернет-ресурси:</i> 111-113, 116-118</p>	2
	<p>Лекція 7. План лекції 1. Механізм реалізації конституційних прав і свобод. 2. Система захисту прав і свобод людини і громадянина. 3. Обмеження конституційних прав.</p> <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні:</i> 1, 10, 16-25, 26, 29, 42, 63, 64-74, 90, 96-97 <i>Додаткові:</i> 98-99, 106, 109 <i>Інтернет-ресурси:</i> 111-113, 116-118</p>	2

<p>також конституційні обов'язки громадян.</p> <p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Самостійна робота здобувачів.</p> <p>Самостійна робота з теми передбачає вивчення поняття і принципів правового статусу особи. В процесі роботи з законодавчими джерелами необхідно розглянути основні елементи правового статусу особи. Надати загальну характеристику інституту громадянства в Україні. З'ясувати особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства та біженців в Україні.</p> <p>Важливим моментом самостійної роботи є опанування сутності природних (особистих) прав людини, політичних прав і свобод громадян, соціально-економічних та культурних (духовних) прав людини, конституційних обов'язків. Після ґрунтовного засвоєння вищезначених питань, цілком природним є розгляд механізму забезпечення конституційних прав і свобод, а також системи їх захисту.</p> <p>Під час підготовки матеріалу важливою умовою є використання чинного законодавства, що розкриває зміст зазначених питань уникаючи в роботі користування нормами, що втратили чинність.</p>	5
	<p>Практичне заняття 10.</p> <p><i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття, види прав і свобод людини та громадянина, їх характеристика. 2. Підстава набуття і припинення громадянства України. 3. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства. 4. Правовий статус біженців в Україні. 	2
	<p>Практичне заняття 11.</p> <p><i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Механізм реалізації конституційних прав і свобод в Україні. 2. Гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина. (внутрішньо-державні та міжнародні). 3. Система захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. 	2
<p>Знати: поняття, зміст та види виборів; Принципи виборчого права України.</p>	<p>Тема 7. Форми безпосередньої демократії</p> <p>Лекція 8.</p> <p><i>План лекції</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття, зміст та види виборів. 2. Характеристика виборчих систем світу. 	2

<p>Розглянути виборчі системи світу, концептуальні засади виборчої системи України, правовий статус Центральної виборчої комісії; Порядок формування окружних і дільничних комісій, засади функціонування державного реєстру виборців, порядок проведення виборів народних депутатів України, виборів Президента України, місцевих виборів, оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів, поняття та види референдумів, порядок проведення референдумів, відповідальність за порушення законодавства про вибори та референдуми.</p> <p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>3. Принципи виборчого права України та основні аспекти виборчої системи України.</p>	
	<p>Лекція 9.</p> <p><i>План лекції</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Правовий статус ЦВК, окружних і дільничних комісій. 2. Порядок проведення виборів народних депутатів України, Президента України та місцевих виборів. 3. Поняття та види референдумів. 4. Порядок проведення Всеукраїнського референдуму. <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 1, 6, 30, 35, 53, 64-74</i> <i>Додаткові: 98-99, 104</i> <i>Інтернет-ресурси: 111-113, 117-118</i></p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів.</p> <p>Самостійна робота з теми передбачає розгляд виборчих систем світу. В процесі роботи з нормативно-правовими актами необхідно розглянути правові засади функціонування Державного реєстру виборців.</p> <p>Центральним питанням теми є засвоєння здобувачами вищої освіти особливостей порядку проведення виборів народних депутатів України, виборів Президента України, місцевих виборів та оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів депутатів. Також необхідно приділити увагу вивченню питань що стосується інституту референдумів, а також відповідальності за порушення законодавства про вибори та референдуми.</p>	5
	<p>Практичне заняття 12.</p> <p><i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Правовий статус Центральної виборчої комісії та порядок формування окружних і дільничних комісій. 2. Порядок проведення виборів народних депутатів України. 3. Порядок проведення виборів Президента України. 	2

	<p>Практичне заняття 13. План 1. Порядок проведення місцевих виборів. 2. Порядок проведення референдумів. 3. Відповідальність за порушення законодавства про вибори та референдуми.</p>	2
<p>Знати: основні принципи організації і здійснення державної влади в Україні, систему органів державної влади в Україні і надавати їм стислу характеристику.</p> <p>З'ясувати: сутність конституційного принципу поділу влади і роз'яснювати його роль в забезпеченні ефективності функціонування державної влади.</p> <p>Вміти: тлумачити основні принципи здійснення державної влади на основі аналізу практики Конституційного Суду України. Вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Тема 8. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні Лекція 10. План лекції 1. Державна влада як інститут конституційного права. 2. Загальні засади організації і здійснення державної влади в Україні. 3. Система органів державної влади за Конституцією України. Рекомендовані джерела: <i>Основні:</i> 1-2, 63, 64-74, 78, 88, 96 <i>Додаткові:</i> 98-99 <i>Інтернет-ресурси:</i> 111-115, 117-11</p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів. Самостійна робота з теми передбачає глибоке засвоєння теорії та практики застосування конституційного принципу поділу влади в Україні, недоліків конституційної регламентації, вивчення зарубіжного досвіду.</p>	5
	<p>Практичне заняття 14. План 1. Поняття система і види органів державної влади 2. Державний механізм та основні принципи його функціонування. 3. Сутність конституційного принципу поділу влади, його роль в забезпеченні ефективності функціонування державної влади.</p>	2
<p>Знати: сутність теорії парламентаризму. Конституційний склад та структуру ВРУ, зміст основних</p>	<p>Тема 9. Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні Лекція 11. План лекції 1. Місце парламенту в системі вищих органів державної влади.</p>	2

<p>повноважень ВРУ, основи організації та порядок роботи ВРУ, основні аспекти законодавчого процесу.</p> <p>З'ясувати: правовий статус народного депутата України. Сутність парламентського контролю та конституційної новели щодо депутатської недоторканості.</p>	<p>2. Склад і структура Верховної Ради України.</p> <p>3. Функції та повноваження парламенту України.</p> <p>4. Конституційно-правовий статус народного депутата України.</p> <p>5. Загальна характеристика законодавчого процесу. Правові акти парламенту.</p> <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні:</i> 1-2, 12, 13, 16, 43-44, 45, 53, 56, 60, 64-74, 92, 96 <i>Додаткові:</i> 98-99 <i>Інтернет-ресурси:</i> 111-112, 116-118</p>	
<p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Самостійна робота здобувачів. Види основних повноважень ВРУ. Організаційно- правові форми роботи ВРУ. Законодавчий процес та його стадії на основі детального вивчення Закон України «Про регламент ВРУ». Звернути увагу на види правових актів ВРУ, їх особливості. Опрацювати нормативно-правові акти, що регламентують діяльність комітетів і комісії ВРУ.</p>	5
	<p>Практичне заняття 15. <i>План</i></p> <p>1. Структура Верховної Ради України (ВРУ). Стисла характеристика його елементів.</p> <p>2. Організація і порядок роботи ВРУ.</p> <p>3. Функції і повноваження ВРУ.</p>	2
	<p>Практичне заняття 16. <i>План</i></p> <p>1. Законодавчий процес та його стадії.</p> <p>2. Правові акти ВРУ.</p> <p>3. Правовий статус народного депутата України.</p>	2
<p>Знати: основні історичні етапи становлення інституту Президента в Україні. Функції та повноваження</p>	<p>Тема 10. Правовий статус Президента України Лекція 12. <i>План лекції</i></p> <p>1. Становлення інституту Президента в Україні.</p>	2

<p>Президента України. Підстави дострокового припинення повноважень глави держави.</p> <p>З'ясувати особливості актів Президента України та основні організаційно-правові форми його діяльності. Правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.</p> <p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>2. Загальна характеристика конституційного інституту Президента України.</p> <p>3. Функції та повноваження Президента України.</p> <p>4. Підстави дострокового припинення повноважень Президента України.</p> <p>5. Правовий статус Ради національної безпеки оборони України.</p> <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 1-2, 19, 23, 45, 53, 59-60, 64-74, 96</i> <i>Додаткові: 98-99</i> <i>Інтернет-ресурси: 111-113, 117-118</i></p>	
	<p>Самостійна робота здобувачів. Самостійна робота з теми передбачає вивчення основних положень навчальної літератури щодо інституту Президентства. Важливим практичним питанням є з'ясування дискретних повноважень Президента України, гарантій його діяльності, а також природи актів глави держави. Також необхідно ознайомитися з особливостями правового статусу Ради національної безпеки і оборони України на основі опрацювання відповідного закону.</p>	5
	<p>Практичне заняття 17. <i>План</i></p> <p>1. Місце Президента України в системі органів державної влади. 2. Основні повноваження Президента України, їх класифікація. 3. Акти Президента України.</p>	2
	<p>Практичне заняття 18. <i>План</i></p> <p>1. Гарантії діяльності Президента України. 2. Дострокове припинення повноважень Президента України. 3. Особливості правового статусу Ради національної безпеки і оборони України.</p>	2

<p>Знати: правовий статус та порядок формування КМУ – вищого органу в системі органів виконавчої влади.</p> <p>З’ясувати: види та компетенцію центральних органів виконавчої влади, а також особливості правового статусу військових адміністрацій (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану») від 12.05.2015 №389-VIII та військово-цивільних адміністрацій України (ЗУ «Про військово-цивільні адміністрації») від 03.02.2015 №141-VIII.</p> <p>Надати характеристику: центральним органам виконавчої влади зі спеціальним статусом, а також правовому статусу та порядку формування місцевих органів виконавчої влади.</p> <p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Тема 11. Виконавча влада в Україні Лекція 13. <i>План лекції</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття виконавчої влади та система її органів. 2. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України. 3. Правовий статус міністерств та інших центральних органів виконавчої влади в Україні. 4. Особливості правового статусу місцевих державних адміністрацій. <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 1-2, 20-21, 32, 38, 40, 45, 48, 63, 64-74, 96</i> <i>Додаткові: 98-99</i> <i>Інтернет-ресурси: 111-114, 117-118</i></p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів. Самостійна робота з теми передбачає вивчення теоретичних положень щодо поняття, змісту та системи виконавчої влади в Україні. Конституційних норм, які регламентують порядок формування та правовий статус КМУ як вищого органу виконавчої влади. Необхідним елементом юридичних знань є ґрунтовне вивчення правового статусу центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом та місцевих державних адміністрацій.</p>	5
	<p>Практичне заняття 19. <i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Конституційно-правовий статус КМУ. 2. Центральні органи виконавчої влади: види та порядок формування. 3. Правовий статус центральних органів виконавчої влади. 	2
	<p>Практичне заняття 20. <i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Місцеві органи виконавчої влади: види і порядок формування. 2. Правовий статус місцевих державних адміністрацій. 3. Військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації України: особливості правового статусу. 	2

<p>Знати: Сутність основних концепцій місцевого самоврядування. Сучасні напрямки розвитку законодавства України про місцеве самоврядування.</p> <p>Закріпити: знання про систему органів місцевого самоврядування та їх повноваження.</p> <p>Розглянути: фінансово-економічні засади місцевого самоврядування та його гарантії.</p> <p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Тема 12. Місцеве самоврядування в Україні Лекція 14. <i>План лекції</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та система місцевого самоврядування в Україні. 2. Територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування. 3. Правовий статус органів місцевого самоврядування. 	2
	<p>Лекція 15. <i>План лекції</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та види гарантій місцевого самоврядування в Україні. 2. Фінансово-економічні засади місцевого самоврядування. 3. Децентралізація влади та сучасні тенденції розвитку місцевого самоврядування. <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні: 1-2, 15, 20, 23, 27, 35-36, 41, 45, 48, 51, 53, 61-63, 64-74, 96</i> <i>Додаткові: 98-99</i> <i>Інтернет-ресурси: 111-112, 117-118</i></p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів. У процесі самостійної роботи здобувачі повинні з'ясувати зміст основних концепцій місцевого самоврядування. Важливим питанням цієї теми є отримання знань щодо специфіки взаємовідносин місцевих органів державної виконавчої влади з органами місцевого самоврядування в Україні. Самостійна робота також передбачає вивчення основних аспектів організаційно-правових та економічних засад місцевого самоврядування.</p>	5
	<p>Практичне заняття 21. <i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні концепції місцевого самоврядування. 2. Система місцевого самоврядування та стисла характеристика її елементів. 3. Організаційно-правові основи місцевого самоврядування. 	2

	<p>Практичне заняття 22. <i>План</i> 1. Фінансово-економічні основи місцевого самоврядування. 2. Гарантії діяльності місцевого самоврядування. 3. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.</p>	2
<p>Знати: Поняття та принципи здійснення правосуддя в Україні. Особливості судової системи України, а також системи органів прокуратури.</p> <p>З'ясувати: питання судової юрисдикції, правовий статус суддів. Особливості застосування Конституції України при здійсненні правосуддя. Питання імплементації рішень Європейського суду з прав людини в правову систему України.</p> <p>Вміти: вирішувати практичні ситуації та тести з запропонованої теми.</p>	<p>Тема 13. Судова влада та прокуратура в Україні Лекція 16. <i>План лекції</i> 1. Конституційні засади судоустрою в Україні. 2. Система судоустрою в Україні. 3. Конституційно-правові основи організації прокуратури в Україні.</p> <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні:</i> 1-2, 8, 17, 34, 37, 58, 63, 64-74, 96-97 <i>Додаткові:</i> 98-99 <i>Інтернет-ресурси:</i> 111, 117-118</p>	2
	<p>Самостійна робота здобувачів. У процесі самостійної роботи здобувачі повинні вивчити поняття та основні принципи здійснення правосуддя в Україні. Важливим питанням цієї теми є отримання знань про загальну характеристику судової системи України, систему та компетенцію судів загальної юрисдикції, а також систему та повноваження спеціалізованих судів в Україні. Самостійна робота з теми передбачає вивчення правового статусу суддів, питання застосування Конституції України при здійсненні правосуддя; судового захисту прав та свобод людини і громадянина, а також імплементації рішень Європейського суду з прав людини в правове поле України. Слід звернути увагу на особливості функціонування системи органів прокуратури.</p>	5
	<p>Практичне заняття 23. <i>План</i> 1. Поняття та принципи здійснення правосуддя в Україні. 2. Характеристика судової системи України.</p>	2

	<p>3. Застосування Конституції України при здійсненні правосуддя.</p> <p>4. Імплементация рішень Європейського суду з прав людини в правове поле України.</p>	
	<p>Практичне заняття 24. <i>План</i></p> <p>1. Правові засади організації та діяльності органів прокуратури в Україні.</p> <p>2. Система органів прокуратури України.</p> <p>3. Повноваження Генерального прокурора України.</p>	2
<p>Знати: правові засади та принципи функціонування Конституційного Суду України, а також склад та порядок формування Конституційного Суду України.</p> <p>З'ясувати : функції та повноваження Конституційного Суду України з урахування конституційних новел.</p>	<p>Тема 14. Правовий статус Конституційного Суду України Лекція 17. <i>План лекції</i></p> <p>1. Поняття конституційного контролю, його форми та види.</p> <p>2. Склад та порядок формування Конституційного Суду України.</p> <p>3. Функції та повноваження Конституційного Суду України.</p> <p>4. Характеристика конституційно-судового процесу.</p> <p>5. Акти та юридичні позиції Конституційного Суду України.</p> <p>Рекомендовані джерела: <i>Основні:</i> 1-2, 14, 37, 45, 60, 64-74, 94, 96 <i>Додаткові:</i> 98-99, 100-101 <i>Інтернет-ресурси:</i> 111, 115, 117-118</p>	2
<p>Розглянути: процесуальні засади діяльності Конституційного Суду України, правові наслідки прийнятих рішень та перспективи удосконалення його діяльності.</p> <p>Вміти: вирішувати</p>	<p>Самостійна робота здобувачів. У процесі самостійної роботи здобувачі повинні вивчити правові засади та принципи функціонування Конституційного Суду України, а також склад та порядок формування Конституційного Суду України. Важливим питанням цієї теми є отримання знань про функції та повноваження Конституційного Суду України. Самостійна робота з теми передбачає вивчення процесуальних засад діяльності Конституційного Суду України, правових наслідків прийнятих рішень та перспектив удосконалення діяльності органу конституційної юрисдикції.</p>	5

практичні ситуації та тести з запропонованої теми.	<p>Практичне заняття 25.</p> <p><i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції. 2. Процесуальні засади діяльності Конституційного Суду України. 3. Форми звернення до Конституційного Суду України. 	2
	<p>Практичне заняття 26.</p> <p><i>План</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Порядок формування Конституційного Суду України. 2. Правовий статус судді КСУ. 3. Конституційна скарга як форма захисту прав людини. 4. Акти Конституційного Суду України. 	2
<p>ІЗ – індивідуальні завдання – 16 балів (участь у наукових заходах – 10 балів; підготовка презентації – 6 балів).</p>		24
<p>ВСЬОГО</p>		180

III. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основні

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР України). 1996. №30. Ст. 141.
2. Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21.02.2014. Офіційний вісник України від 11.03.2014, №19, Ст. 583.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. ВВР України. 1990. №31. Ст. 429.
4. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. ВВР України. 1991. №38. Ст. 502.
5. Декларація про незалежність України від 1 листопада 1991 р. ВВР України. 1991. №53. Ст. 799.
6. Про Всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 р. Офіційний вісник України від 23.04.2021, №31, Ст. 1762.
7. Про державний кордон України : Закон України від 4 листопад 1991 р. ВВР України. 1992. №2. Ст. 6.
8. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Офіційний вісник України від 07.11.2014, №87, Ст. 2471.
9. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. // ВВР, 2013, № 1, ст.1.
10. Про національні меншини (спільноти) в Україні: Закон України від 13 грудня 2022 р. // Офіційний вісник України від 13.01.2023, №1, Ст. 197.
11. Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 р. // ВВР України. 1995. №11. Ст. 70.
12. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. // ВВР України. 1995. №19. Ст. 135.
13. Про Рахункову палату: Закон України від 02 липня 2015 р. // Офіційний вісник України від 18.08.2015, №63, Ст. 2074.
14. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. // Офіційний вісник України від 11.08.2017, №63, Ст. 1912.
15. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. // ВВР України. 1997. №24. Ст. 170.
16. Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Офіційний вісник України від 22.01.1998, №1, Ст. 5.
17. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. // Офіційний вісник України від 13.01.2017, №4, Ст. 107.
18. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 р. // ВВР України. 1998. №29. Ст. 191.
19. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. // ВВР України. 1998. №11. Ст. 237.
20. Про столицю України місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 р. // ВВР України. 1999. №11. Ст. 79.
21. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // ВВР України. 1999. №20/21. Ст. 190 (із змінами на 03.08.2023).
22. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. // ВВР України. 1999. №45. Ст. 397.
23. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. // Офіційний вісник України від 19.06.2015, №46, Ст. 1449 (із змінами на 19.10.2023).
24. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. // ВВР України. 2001. №23. Ст. 118.

25. Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 р. // ВВР України. 2001. №41. Ст. 197.
26. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. // ВВР України. 2001. №13. Ст. 65 (із змінами на 27.10.2023).
27. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. // ВВР України. 2002. №40. Ст. 290.
28. Про Державний Гімн України: Закон України від 6 березня 2003 р. // ВВР України. 2003. №24. Ст. 163.
29. Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 р. // ВВР України. 2004. №25. Ст. 343.
30. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. // ВВР України. 2004. №36. Ст. 448.
31. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. // ВВР України. 2004. №50. Ст. 540.
32. Про державну виконавчу службу України: Закон України від 24 березня 1998 р. // ВВР України. 1998. №36-37. Ст.243.
33. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 1 грудня 2005 р. // ВВР України. 2006. №8. Ст. 94.
34. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 р. // ВВР України. 2006. №15. Ст. 128.
35. Про державний реєстр виборців: Закон України від 22 березня 2007 р. // ВВР України. 2007. №20. Ст. 282.
36. Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон України від 16 квітня 2009 р. // ВВР України. 2009. №38. Ст. 534.
37. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червень 2016 р. // Офіційний вісник України від 26.07.2016, №36, Ст. 1935.
38. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. // Офіційний вісник України від 14.03.2014, №20, Ст. 619.
39. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02 червня 2011 р. // ВВР України. 2011. №51. Ст. 577.
40. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 квітня 2011 р. // ВВР України. 2011. №38. Ст. 385.
41. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. // ВВР України. 2011. №32. Ст. 314.
42. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. // ВВР України (ВВР), 2012, N 19-20, ст.179.
43. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. // ВВР України від 19.01.1993, №3, Ст. 17.
44. Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. // ВВР України від 16.04.2010, №14, /14-15; №16-17/, Ст. 133.
45. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. // Офіційний вісник України від 06.11.2023, №88, Ст. 5121.
46. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 р. // Офіційний вісник України від 13.01.2023, №3, Ст. 199.
47. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. // Офіційний вісник України від 13.01.2023, №3, Ст. 205.
48. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 р. // Офіційний вісник України від 24.06.2022, №49, Ст. 2675.
49. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 р. // Офіційний вісник України від 01.06.2021, №41, Ст. 2454.

50. Про Бюро економічної безпеки: Закон України від 28 січня 2021 р. // Офіційний вісник України від 04.06.2021, №25, Ст. 1151.
51. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15 липня 2021 р. // Офіційний вісник України від 20.08.2021, №64, Ст. 4012.
52. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 р. // Офіційний вісник України від 13.08.2021, №62, Ст. 3894.
53. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 р. // Офіційний вісник України від 17.01.2020, №4, Ст. 188.
54. Про корінні народи України: Закон України від 01 липня 2021 р. // Офіційний вісник України від 06.08.2021, №60, Ст. 3733.
55. Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 р. // Офіційний вісник України від 03.11.2020, №86, Ст. 2761.
56. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19 грудня 2019 р. // Офіційний вісник України від 24.01.2020, №6, Ст. 262.
57. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. // Офіційний вісник України від 31.05.2019, №41, Ст. 1422.
58. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07 червня 2018 р. // Офіційний вісник України від 22.06.2018, №48, Ст. 1656.
59. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. // Офіційний вісник України від 20.07.2018, №55, Ст. 1903.
60. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент): Закон України від 10 вересня 2019 р. // Офіційний вісник України від 04.10.2019, №76, Ст. 2616.
61. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05 лютого 2015 р. // Офіційний вісник України від 13.03.2015, №18, Ст. 471.
62. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 р. // Офіційний вісник України від 05.08.2014, №60, Ст. 1638.
63. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. // Офіційний вісник України від 21.10.2014, №82, Ст. 2317.

Підручники та навчальні посібники:

64. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2021. 528 с.
65. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.
66. Верлос Н. В. Конституційне право: навчальний посібник у схемах і таблицях для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право» : в 2 ч. Ч.1 Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. 180 с.
67. Конституційно-правові проблеми місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади в Україні : монографія / за ред. О. В. Батанова. Київ: Талком, 2021. 498 с.
68. Конституційне право України / авт. колектив Терлецький Д.С. та ін.: навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2020. 242 с.
69. Бабін І. І., Білоскурська О. В. Конституційне право : навч.-метод. посіб. Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 240 с.
70. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

71. Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне), перероб. та допов. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
72. *Тертишник В. М. Конституція України: наук.-практ. коментар. Київ: Алерта, 2022. 430 с.*
73. Савчин М.В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
74. Савчин М. Порівняльне конституційне право : підручник. Київ : ВАІТЕ, 2020. 462 с.

Наукові статті у періодичних видіннях, монографії та коментарі:

75. Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія / Д. С. Терлецький, О. В. Марусяк, Ю. Д. Батан, М. та ін. ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої. Одеса : Гельветика, 2022. 356 с.
76. Verlos N. V. Reception of the institutes of the constitutional mechanism for the protection of human rights in Ukraine. Priority tasks and strategies for the development of jurisprudence: collective monograph / D. M. Bielov, M. Yu. Vikhliaev, M. V. Hromovchuk et al. Lviv ; Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 123–144.
77. Constitutional principles of functioning of democratic institutions in the condition of COVID-19 pandemic / O. Batanov, N. Batanova, N. Verloset al. Domestic practice and foreign experience. DIXI. 2022. Vol. 24, № 1. P. 1–19.
78. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. Аналітично-порівняльне право. № 1. 2021. С. 21–26.
79. Громовчук М.В., Белов Д.М., Принцип гуманізму, як основоположний принцип побудови сучасної правової держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2021. Випуск 65. С. 46–50.
80. Сінкевич О. В. Функції конституційного права як галузі права України : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. 462 с.
81. Костюк Н.П. Правовий режим та ознаки надзвичайного стану. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. № 90, т.2. С. 49 -58
82. Kuchuk, A. M., Serdiuk, L. M., Zavorodnia, Y. S. (2019) Modern law education in the context of natural understanding of law. The Asian International Journal of Life Sciences, 21 (2), 359-370.
83. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. Аналітично-порівняльне право. № 3/2022. С. 301–310.
84. Белов Д.М., Марцеляк М.О. Прогресивістський конституціоналізм Михайла Драгоманова. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 74(6). 2022. С. 59–69.
85. Костюк Н.П. Правове регулювання діяльності органів виконавчої влади . Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2022. № 97, т.1. С. 58-68.
86. Constitutional principles of functioning of democratic institutions in the condition of COVID-19 pandemic / O. Batanov, N. Batanova, N. Verloset al. Domestic practice and foreign experience. DIXI. 2022. Vol. 24, № 1. P. 1–19.

87. Марцеляк О. Пріоритетні завдання вітчизняної науки Конституційного права в умовах російської агресії. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2023, Т.1, №75, С.115-122.
88. Михайло Теплюк, Олексій Ющик. Проблема взаємодії принципів єдності та поділу державної влади. Право України, №11, 2023, С.58-67.
89. Віталій Ковальчук. Конституціоналізм в умовах війни: питання цінностей, права та ідентичності. Право України, №7, 2023, С.115-127.
90. Права людини в Україні: сучасні виклики: актуальна тема номеру. Право України, №6, 2023.
91. Конституційне право в умовах воєнного стану: актуальна тема номеру. Право України, №1, 2023.
92. Наталія Оніщенко. Оптимізація законодавчої діяльності Верховної Ради України: європейський досвід. // Право України, №12, 2021, С. 54-63.
93. Верлос Н. В. Рецепт у конституційному праві: досвід компаративного аналізу : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2020. 364 с.
94. Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного права. Курс лекцій. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 270 с.
95. Батанова Н. М. Феномен конституційно-правової відповідальності: аксіологічний потенціал та проблеми ефективності реалізації. Часопис Київського університету права. 2020. № 3. С. 83–87.
96. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. Часопис київського університету права. 2020. № 2. С. 129–133.
97. Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики, стратегія модернізації: монографія: У 2 т./ за заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка та акад. НАПрН України О.В.Скрипнюка/ Т.2: Доктринальний вимір галузевих засад функціонування громадянського суспільства в Україні. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2019. 550 с. Гринюк Р. Ф. Правова культура громадянського суспільства та забезпечення його взаємодії з інститутами сучасної держави. Т. 2. 2019. С. 64–92; Гринюк Р. Ф. Демократія як універсальна система взаємовпливу держави і громадянського суспільства. Т. 2. 2019. С. 378–427.

Додаткові

Підручники та навчальні посібники:

98. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика. Київ : ВАІТЕ, 2022. 604 с.
99. Іншин М. І., Севрюков Д. Г. Соціальне громадянство: історія та сучасність. Київ : Людмила, 2020. 208 с.

наукові статті в періодичних видіннях:

100. Batanov O., Verlos N., Lotiuk O., Sinkevych O. OmbudsmanInstitute: BasicModelsandProblemsofReceptioninConstitutionalLaw. AmazoniaInvestiga. 2020. Vol. 9, № 29. P. 273–281.
101. Рабінович С. Чи можлива деполітизація конституційного правосуддя України? Ідеологія та політика. TheIdeologyandPoliticsJournal, 2021, № 2(18), 235–259. <https://www.ideopol.org/wpcontent/uploads/2021/11/10.-UKR.-Rabinovych-final.pdf>
102. ByelovDmytro, HarutaVasil. Thenotionandessenceofthepeople'ssveto: theoryandpractice. VisegradJournalonHumanRights. 2021. Issue 6. S. 24–29.
103. Савчин М. Порівняльне конституційне право : підручник. Київ : ВАІТЕ, 2020. 462 с.
104. Гринюк Р.Ф., Гуцуляк О.І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право», №80, частина 1, 2023, С. 113-123.

105. Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія / за заг. ред. М. В. Афанасьєвої. Одеса : Гельветика, 2022. 356 с.
106. Костюк Н. П., Бахновська І. П. Порівняльна характеристика правового статусу комбатантів та найманців. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2022. № 100, т.4. С. 126-136.
107. Костюк Н.П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. Нове українське право. Київ: Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, 2022. Спецвипуск. Том 1. С. 205 -210.
108. *Nina Rohatynska, Oleh Butkov, Olena Butkova, Maryna Burdonosova, TetianaSukhorebra. Use of information and communication technologies in democratic processes.* Cuestiones Políticas. Vol. 40 N° 75 (2022), p.p. 198-221.
109. Юлія Кокарча, Микола Пипяк. Етичні та правові виклики цифрового безсмертя: межі автономії та ідентичності в цифрову епоху. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2023. № 2 (102). С. 205-216.
110. Кокарча Ю.А. Деструктивний вплив нових форм активності в соціальних мережах на політичну культуру. Актуальні проблеми політики. Одеса. №69. 2022, С. 74-79.

Інтернет-ресурси:

111. Сайт системи «MOODLE» ВТЕІ КНТЕУ - www.sun.vtei.com.ua
112. Сайт Верховної Ради України- www.zakon.rada.gov.ua
113. Офіційне інтернет-представництво Президента України - www.president.gov.ua
114. Сайт Кабінету Міністрів України - www.kmu.gov.ua
115. Сайт Конституційного Суду України - www.ccu.gov.ua
116. Сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини - www.ombudsman.gov.ua
117. Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського - www.nbuv.gov.ua
118. Сайт Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського - www.library.vn.ua